

MECMUA

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi [International Journal Of Social Sciences]

ISSN: 2587-1811 Yıl: 5, Sayı: 10, Güz 2020

İncir ve Zeytin: Tîn Sûresi Bağlamında Kur'ân'ın Teşrifine Mazhâr Olmuş İki Nimet

The Fig and the Olive: Two Bonds Praised by the Qur'ân in the Context of the Surah al-Tîn

Dr. Öğr. Üyesi Merve SAÇLI

Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı, Şırnak, Türkiye.
mervebekci@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi
DOI: mecmua.792508
Yükleme Tarihi: 09.09.2020
Kabul Tarihi: 20.09.2020
Yayımlanma Tarihi: 30.09.2020
Sayı: 10
Sayfa: 216-239

Article Information: Research Article
DOI: mecmua.792508
Received Date: 09.09.2020
Accepted Date: 20.09.2020
Date Published: 30.09.2020
Volume: 10
Sayfa: 216-239

Atıf / Citation

SAÇLI, M. (2020). İncir ve Zeytin: Tîn Sûresi Bağlamında Kur'ân'ın Teşrifine Mazhâr Olmuş İki Nimet. *MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 Yıl: 5, Sayı: 10, Sayfa: 180-203

SAÇLI, M. (2020). The Fig and the Olive: Two Bonds Praised by the Qur'ân in the Context of the Surah al-Tîn. *MECMUA - International Journal Of Social Sciences* ISSN: 2587-1811 Year: 5, Volume: 10, Page:180-203

Dr. Öğr. Üyesi Merve SAÇLI

İNCİR VE ZEYTİN: TİN SÛRESİ BAĞLAMINDA KUR'ÂN'IN TEŞRÎFİNE MAZHÂR OLMUŞ İKİ NİMET

The Fig and the Olive: Two Bonds Praised by the Qur'ân in the Context of the Surah al-Tîn

ÖZ

İncir ve zeytin çok eski çağlardan bu yana insan hayatında pek çok alanda daima yer alagelmiş iki meyvedir. Sahip oldukları sayısız fayda nedeniyle gerek gıda gerek sağlık gerekse temizlik ve öz bakım açısından insanlar için vazgeçilmez olmuşlardır. Bu durum geçmişte nasılsa şimdi de aynıyla geçerliliğini muhafaza etmektedir. Anavatanı kabaca Akdeniz havzası olan bu meyveler yetiştikleri bölgelere de kültürel anlamda tesir etmişler, halkın gelenek ve göreneklerini de şekillendirmişlerdir. Bu anlamda bir kültür inşa etme vasfı kazanmışlardır. Bununla birlikte insanların dini yaşantılarında da bu iki meyvenin tesirlerini görmek mümkündür. Nitekim semavi dinlere ait kutsal kitaplarda bu meyvelerin isimlerine sıklıkla rastlanmakta, bu kitapların en sonuncusu olan Kur'ân-ı Kerîm'de de yine zikirleri geçmekte ve hatta Allah Teâlâ tarafından her ikisi üzerine yemin edilmektedir. Bunun ötesinde Arapça'da incir anlamına gelen "tîn" kelimesi müstakil olarak söz konusu sûreye isim dahi olmuştur. Tüm bunlar incir ve zeytinin dînî açıdan da bir öneme sahip olduklarına delâlet etmektedir. Bunların hepsi göz önünde bulundurulduğunda, bu iki meyvenin dînî/Kur'ânî planda da ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Tîn suresi hakkında yapılagelmiş birçok tefsir çalışmasının bulunması bir tarafa, bilhassa bu iki meyve özelinde yapılmış müstakil bir araştırmanın eksikliği bizi bu konuyu daha derinlemesine ele alma isteğine sevk etmiştir. Bu çalışmada da geçmişten bugüne incir ve zeytin meyvelerinin insan hayatındaki yeri ve anlamının yanı sıra kendilerine Kur'ân'da yemin edilecek kadar önemli görülmelerinin nedenleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, İncir, Zeytin, Tîn Sûresi.

ABSTRACT

Fig and olive are two fruits that have always taken place in many areas of human life since ancient times. Due to the numerous benefits they have, they have become indispensable for people in terms of food, health, hygiene and self-care. These fruits, whose homeland is roughly the Mediterranean basin, have influenced the regions where they grow culturally and shaped the customs. In this sense, they have gained a culture building qualification. However, it is possible to see the effects of these fruits on people's religious lives. As a matter of fact, the names of these fruits are frequently found in the holy books. Their names are also mentioned in the Qur'ân, the last of these books, and even they are sworn by Allah on both. Beyond this, "Tîn", which means fig in Arabic, was even a name for that surah independently. These show that figs and olives have a religious significance. When all these are taken into consideration, it becomes clear that these two fruits should also be considered in the Qur'anic plan. Apart from the existence of many tafsir studies on the Surah of Tîn, the lack of an independent research especially on these two fruits has prompted us to address this issue in more depth. In this research, the place and meaning of fig and olive fruits in human life from the past to the present and the reasons why they are considered important enough to be sworn in the Qur'ân will be tried to be revealed..

Key Words: Tafseer, Qur'ân, The Fig, The Olive, Surah al-Tîn.

Giriş

İncir ve zeytin, tarihsel kökleri itibariyle insanlık geçmişi boyunca beşer hayatına eşlik edegelmiş iki meyvedir. Diğer bütün meyveler gibi insan yaşamında çeşitli faydaları hâiz olan bu iki meyveyi başka meyvelerden farklı ve özel kılan bir durum söz konusudur. Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerîm bir üslup özelliği olarak yeryüzündeki bazı varlıklara yemin etmekte ve bazı sûreler de bu yeminlerle başlamaktadır. “Aksâmu'l-Kur'ân” adı verilen bu yeminlerin mâhiyeti tefsir tarihi boyunca tartışılmalıdır. Söz konusu ettiğimiz bu iki meyve de Kur'ân-ı Kerîm'de kendilerine bu sûrette yer verilen iki meyve olmaları hasebiyle özel bir konum kazanmışlar ve daima bu önemi muhafaza etmişlerdir.

İncir ve zeytinin insanlık tarihindeki bu önemi aslında çok boyutlu bir yapı arz etmektedir. Bu meyveler botanik anlamda faydalarının yanı sıra etraflarında bir medeniyet oluşturan, deyim yerindeyse medeniyet kurucu meyveler olarak telakki edilebilir. Bilhassa antik çağda bunun izlerini sürmek mümkündür. Tarih sahnesinde birçok uygarlık gerek incir gerekse zeytini baş tacı etmiş ve onlara günlük gıda anlamının ötesinde bir değer yüklemişlerdir. Bu da söz konusu iki meyveyi daha işin başında özel bir yere koymayı gerekli kılmaktadır.

İncir ve zeytinin dikkati çeken ehemmiyeti gerek semâvî dinler dediğimiz vahiy kaynaklı dinlerde gerekse vahiy kaynaklı olmayan diğer dinlerde kendini göstermekte ve bu dinlerden bazılarının kutsal metinlerinde ya da öğretilerinde kendine yer bulmaktadır. Biz bu çalışmamızda söz konusu hususa da kısaca değinecek, ancak konumuzun kapsamı gereği İslâmiyet ve Kur'ân-ı Kerîm perspektifinden meseleyi ele alma gâyesi taşıdığımız için bu çerçeveye dışına pek çıkmamaya gayret edeceğiz.

Yaratılış maksadı bakımından insana döşek kılınmış arz¹ üzerinde insanın faydasına sunulmuş bu iki nimete Kur'ân-ı Kerîm büyük bir taltifte bulunmaktadır. İnciri bir sûreye isim yaptığı gibi (Tîn), incirin ve zeytinin her ikisi üzerine de yemin etmekte, hatta başka sûre ve âyetlerde çeşitli bağlamlarda (açıkça ya da üstü kapalı olarak) zikretmektedir. Yeryüzünde pek çok meyve dururken söz konusu bu iki meyvenin zikredilmesi bizi bu konu üzerinde derinlemesine düşünmeye ve araştırmaya yönlendiren bir sâik olmuştur. Bu vesileyle bu çalışmamızdaki ana hedefimiz Kur'ân-ı Kerîm'in bizlere işaret ettiği bu iki nimetin hikmetinin anlaşılmasına perde aralamaya çalışmak olacaktır.

1. Kur'an'da Meyveler ve Yemin

Kur'ân-ı Kerîm dikkatli bir gözle ve berrak bir zihinle incelendiği vakit her anlamda bir hidâyet rehberi olduğunu ispat edercesine kendini insana açmaktadır. O, ana eksen mahiyetindeki iman, tevhid, vb. konuları hiçbir zaman tekdüze prensipler silsilesi şeklinde okuyucusuna sıralamamakta, çok çeşitli temalarla

¹ el-Bakara 2/22.

tezyin ederek kendi üslubunca hitapta bulunmaktadır. Söz gelimi, muhtevasında bulunan çeşitli meyve isimlerinin her birini muhtelif bağlamlarda ve bir hikmete binâen zikretmekte, bunda da esâsen okuyucuyu söz konusu meyveler hakkında bilgilendirme amacı gütmemektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de hem dünya hem de ahiret hayatı bağlamında yedi çeşit meyveden söz edilmiştir. Bunları hurma, üzüm, incir, zeytin, nar, muz ve kiraz şeklinde saymamız mümkündür.² Bu meyvelerin tamamının oldukça yüksek besin değeri taşıdığı bugün hâlihazırda bilinen bir gerçektir. Bununla birlikte bunlardan özellikle incir ve zeytinin, Arapça'da incir anlamına gelen Tîn sûresinde: “*Yemin olsun incire ve zeytine*”³ âyetinde buyrulduğu şekliyle diğerlerinden farklı olarak yemine konu edilmelerinin ayrıca bir hikmeti bulursa gerektir.⁴ Nitekim müfessirler bununla ilgili birçok görüş beyan etmişlerdir. Çalışmamız çerçevesinde bu yorumlardan bilhassa dikkati mucip olanların üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerîm'de birçok varlık üzerine yemin ediyor olması şüphesiz nüzûlünden bu yana ilgi çekici bir husustur. Yaygın bilinen hâliyle yemin mefhumu, Allah'ı yahut da kutsal addedilen bir varlığı şahit tutmak suretiyle gerçekleştirilir.⁵ Fakat Kur'ân-ı Kerîm'de bundan farklı ve alışılmışın dışında bir durum söz konusudur. Hâliyle bununla ilgili pek çok yorum öne sürülmüştür. Suyûtî'nin (ö. 911/1505) İbn Ebi'l-İsba'dan (ö. 654/1256) naklettiğine göre yaratılmışlar üzerine yapılan yemin aslında bir nevi Yaratıcı'ya yapılan yemindir. Zira mef'ûlün/nesnenin zikredilmesi fâilin de zikredilmesi anlamını taşır. Çünkü mef'ûlün fâilden bağımsız olarak varlığı mümkün değildir.⁶ Buna göre incir ve zeytine edilen yemin, aslında bir nevi yine bu iki varlığın Rabbi'ne edilmektedir. Peki söz konusu yeminde bilhassa bu iki varlığın birlikte zikrolunmasındaki hikmet nedir? Özellikle bunun üzerinde biraz düşünülmesi gerekmektedir.

2. Birer Medeniyet İnşacıları: İncir ve Zeytin

Konuyla ilgili bir ipucuna rastlamak gâyesiyle incir ve zeytinin tarihçesine bakıldığında vakit, her ikisinin de köklü medeniyetlerde yeri olan ve önem atfedilen meyveler oldukları dikkati çekmektedir. Her ikisi de çok eski çağlardan bu yana tanınmakta ve bu sebeple de bir nevi uygarlıklar beşiği addedilen Anadolu, Mezopotamya ve Doğu Akdeniz'de kültür kurduğu düşünülen bitkilerin başında gelmektedir. Yakınoğu uygarlıklarının teşekkülünde, iklim ve coğrafyanın yanında bu faktörlere bağlı olarak yetişen bitkiler mühim yer tutmaktadır. Bu bitkilerin içerisinde

² el-En'âm 6/99,141; er-Rahmân 55/68; el-Vâkı'a 56/28,29; et-Tîn 95/1.

³ et-Tîn 95/1.

⁴ Necdet Çağıl, “Kur'an'da Yer Alan Başlıca Ziraî Temalar”, *Dini Araştırmalar* 10/30 (2007), 212.

⁵ *Kubbealtı Lugati*, “Yemin” (Erişim 9 Ağustos 2020).

⁶ Ebu'l-Fazl Celâlüddîn es-Süyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-risâle nâşirûn, 2008), 676.

belki de ilk tarıma alınanları ya da evcilleştirilenleri buğday ve arpa gibi tahıllarsa da uygarlık oluşturanlarının aslında zeytin, incir ve üzüm olduğu söylenmektedir.⁷

Söz gelimi incir bir ağaç ve de bir meyve olarak insanın kültürel aidiyetini tesis eden, damak tadına ve metabolizmasına etki eden, bununla beraber doğa ile ilişkisini de biçimlendiren hem kültürel hem de ekolojik bir kaynaktır. Sadece bir yiyecek olmayıp tarih kurmada ve hatta tarihi şekillendirmede rolü bulunan mühim bir sembolik güce sahip olduğu iddia edilmektedir. Zeki Mesud Alsan'ın zikrettiği gibi, “İncir bahçeleri, bir ağaç kalabalığından ibaret değildir.” Medeniyetler üzerinde hatırı sayılır bir tesire sahip olan incir ağacı, ekolojik döngüyü ve kültürel aidiyeti tesis eden çok önemli fonksiyonlara sahiptir.⁸ Benzer şekilde incirle beraber zeytin ağacının da tarih boyunca bu fonksiyonu hâiz olmuştur.

İncire baktığımızda geçmişinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu ve insanoğlunun köklü mazisinde muhtelif gâyelerle kullanım alanı bulan sayılı meyvelerden biri olduğu görülmektedir. İncirin bu şekilde uzun bir geçmişe ve geniş bir kullanım sahasına sahip olması, onu beşeriyetin maddî kültür tarihinde mühim bir mevkie taşımıştır. Bununla beraber incirin söz konusu nitelikleri diğer meyveler arasında onun ayrıcalıklı bir konuma gelmesini sağlamıştır. Bu anlamda inciri yalnızca bir meyve olarak algılamak mutlaka eksik bir kanaat olacaktır. Çünkü incirin geçmişi insanla olan birlikteliğinde büyük bir önem arz etmektedir.⁹

İncir her şeyden evvel bir kültür bitkisi olup insanların kültürleri üzerinde ciddi tesirleri olmuştur. Öyle ki kutsal kitapların neredeyse tamamında incirden söz edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında inciri dinlerce önemli bir meyve olarak addetmek mümkündür.¹⁰ Hatta asıl adı Siddhartha Gotama olan Budizm'in kurucusu Buddha'nın Bodhi ya da Bo ağacı denen bir tür incir ağacının altında murakabe hâlindeyken aydınlanmaya eriştiği ve Nirvana'ya ulaştığı zikredilmektedir. Bulduğu bu yer daha sonra kutsal bir ziyaret makamı sayılmıştır. Buda'nın heykelleri de genellikle incir ağacı

⁷ Ahmed Uhri, “Uygarlık Yaratan Bitkilerin Üçüncüsü: İncir”, *İncirin Akdenizdeki Yolculuğu: Konferans Bildirileri*, ed. Alp Yücel Kaya, haz. Ertekin Akpınar (İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi, 2019), 6.

⁸ Derya Nizam, “Ege'de İncirin Tadı: Geleneksel Üretimin Ekolojik ve Kültürel Sınırlarını Yeniden Düşünmek”, *İncirin Akdenizdeki Yolculuğu: Konferans Bildirileri*, ed. Alp Yücel Kaya, haz. Ertekin Akpınar (İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi, 2019), 26.

⁹ Hilmi Anaç, *Geçmişten Günümüze İncir* (Aydın: Aydın Ticaret Odası Kültür Yayınları, 2012), 8.

¹⁰ Anaç, *Geçmişten Günümüze İncir*, 17.

altında bağdaş kurarak meditasyona dalmış hâlde tasvir edilmektedir.¹¹ Bundan başka, gerek Eski Ahit'te gerekse Yeni Ahit'te incirin sıkça zikredildiği dikkati çekmektedir.¹² Dinler ve inanç sistemleri farklı olsa da şu bir hakikattir ki yeryüzünde bütün dinlerde canlı bir ağaç kültü mevcuttur. Bu ağaç her dine farklı farklı olabilir. Bu çeşitlilik de büyük ölçüde insanların yaşadığı coğrafya ile ilgilidir. Bu, çok geniş bir coğrafyaya yayılan insanoğlunun ömür sürdüğü coğrafyanın etkisini doğrudan dînî inancında da bulmasıdır. Buna göre kutsal metinlerde bazı ağaçların sıklıkla zikredilmesi o dinin çıkmış olduğu coğrafyayla ilişkilidir. Semâvî dinlerin kutsal kitaplarına bakıldığında da incir ve zeytinin sıkça yer aldığı müşahede edilmektedir. Nitekim söz konusu meyveler Akdeniz iklimiyle uyumlu olan ağaçların ürünleridir. Semâvî dinlerin doğduğu ve yayıldığı noktanın da Akdeniz ikliminin hâkim olduğu Ortadoğu coğrafyası olduğu düşünüldüğünde bu meyvelerin bu kitaplarda sık olarak geçmesinin bir tesadüf eseri olmadığı ve gâyet beklenen bir durum olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu da göstermektedir ki dînî inanışlar ortaya çıkmış oldukları iklim ve coğrafi koşullarla doğrudan uyumlu ve direkt bir alâka içindedirler. Bu sebeple Akdeniz kökenli dinlerde canlı bir incir kültürü bulunmaktadır.¹³

Coğrafi anlamda daha da detay eklemek gerekirse; incir ağacının anavatanı, Ön Asya Sami ülkeleri Suriye ve Filistin olup en çok ürününü ve en tatlı meyvelerini bu topraklarda vermiştir.¹⁴ İncir meyvesi, sıcak Akdeniz ülkelerinin hemen hepsinde yetişmekle beraber Küçük Asya'dan Hindistan'a kadar yayılan sahanın yerlisi olduğu, fakat tabiî fidesinin Akdeniz bölgesinde geliştiği kabul edilmektedir.¹⁵ İncirden sıklıkla

¹¹ Günay Tümer, "Budizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/352-358.

¹² *Kitâb-ı Mukaddes*, Yaratılış 3/7; Çölde Sayım 13/23; Hâkimler 9/10; 1. Samuel 25/18; 1. Samuel 30/12; Krallar 4/25; Krallar 10/27; Krallar 18/31; 1. Tarihler 12/40; 1. Tarihler 27/28; 2. Tarihler 1/15; 2. Tarihler 9/27; Nehemya 13/15; Mezmurlar 78/47; Mezmurlar 105/33; Yeşaya 9/10; Yeşaya 28/4; Yeşaya 36/16; Yeremya 5/17; Yeremya 8/13; Yeremya 24/1; Yeremya 24/8; Yeremya 29/17; Hoşea 2/12; Hoşea 9/10; Yoel 1/12; Amos 7/14; Mika 4/4; Nahum 3/12; Habakkuk 3/17; Zekeriya 3/10; Matta 7/16; Matta 21/19; Matta 21/21; Markos 11/13; Markos 11/20; Markos 11/21; Luka 6/44; Luka 13/6; Luka 13/7; Luka 19/4; Yuhanna 1/48; Yuhanna 1/50; Yakup 3/12.

¹³ Anaç, *Geçmişten Günümüze İncir*, 112.

¹⁴ Victor Hehn, *Zeytin, Üzüm ve İncir - Kültür Tarihi Eskizleri*, çev. Necati Aça (Ankara: Dost Kitabevi, 1992), 65.

¹⁵ Halil İbrahim Bulut, "Bir Kur'an Meyvesi Olarak İncir ve Türk Kültüründe İncir Yorumları", *Turkish Studies - Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/5 (2014), 455.

bahseden bilhassa Eski Ahit, incire dair birçok tasvirler içermektedir.¹⁶ Birkaç örnek vermek gerekirse:

“Verimli vadinin başındaki kent, yüce ve görkemli taç, artık solmakta olan çiçeği andıran kent, mevsiminden önce olgunlaşmış incir gibi görülür görülmez koparılıp yutulacak.”¹⁷

“ ‘Ama Yahuda Kralı Sidkiya'yla önderlerini, Yeruşalim'den sağ çıkıp da bu ülkede ya da Mısır'da yaşayanları yenmeyecek kadar çürük incir gibi yapacağım’ diyor Rab.”¹⁸

“Evet, her şeye egemen Rab diyor ki, “Üzerlerine kılıç, kıtlık, salgın hastalık göndereceğim. Onları yenilmeyecek kadar çürük, bozuk incir gibi edeceğim.”¹⁹

“Senin kalelerin incir ağacının ilk olgunlaşan meyvesi gibidir. Bir silkeleyişte yiyenin ağzına düşecekler.”²⁰

Yine, Yeni Ahit’te de incirin dikkat çekildiği pasajlar bulunur:

“Onları meyvelerinden tanıyacaksınız. Dikenli bitkilerden üzüm, devedikenlerinden incir toplanabilir mi?”²¹

“Her ağaç meyvesinden tanınır. Dikenli bitkilerden incir toplanmaz, çalılardan üzüm devşirilmez.”²²

Görüldüğü üzere Tevrat’ta da İncil’de de canlı bir incir kültürüne rastlanmakta, Akdeniz kökenli bu dinlerde Akdeniz’le uyumlu olan incir ağacı ve meyvesi sıkça geçmektedir. Bugün de bu topraklarda incir tüketimi hâlen fazladır. Bu vesileyle incir hem doğu hem de batı uygarlıklarının kültürlerinde yer etmiş kıymetli bir meyvedir. Bu anlamda söz konusu medeniyetlerin en önemli kültür objelerinden birisidir. Örneğin Antik Yunan, incir kültürü açısından oldukça önemli olup incir bu medeniyette mühim bir yer işgal etmektedir. İncir burada üremeyi simgeleyen meyvelerden biridir. Bu sebeple sadece batıda değil, doğu kültüründe de incir ile kadın arasında bir bağlantı kurulmaktadır. Ayrıca bu tür ürünleri ilk çoğaltıp toplayanlar kadınlar olduğundan ve de üreme özelliği sebebiyle

¹⁶ Hehn, *Zeytin, Üzüm ve İncir*, 65.

¹⁷ *Kitâb-ı Mukaddes*, Yeşaya 28/4.

¹⁸ *Kitâb-ı Mukaddes*, Yeremya 24/8.

¹⁹ *Kitâb-ı Mukaddes*, Yeremya 29/17.

²⁰ *Kitâb-ı Mukaddes*, Nahum 3/12.

²¹ *Kitâb-ı Mukaddes*, Matta 7/16.

²² *Kitâb-ı Mukaddes*, Luka 6/44.

kadın, Ortadoğu'da eskiden beri hep bereketi sembolize eden ürünlerle anılagelmıştır.²³

İncir gibi zeytin de Güney Ön Asya kökenli bir ağaç olup anayurdundaki Samiler tarafından erken dönemde ıslah edilmek suretiyle verimli bir kültür bitkisi hâline dönüştürülmüştür. Yine incir gibi Eski Ahit'in pek çok bölümünde,²⁴ gerek yemeklerde gerek kurban törenlerinde gerek yakmak için lambalarda gerek saçların parlatılmasında gerekse vücudun ovulmasında vs. zeytinyağının büyük bir kullanım alanına sahip olduğu görülmektedir: Asya'nın içlerine doğru ise bu kültürün izleri kaybolmaktadır. Çünkü zeytin ağacı deniz ve kalkerli toprak istemektedir. Öyle ki bu sebepten Mısır'ın bile zeytinyağı üretmediği söylenmiştir. Anadolu'da Ege kıyılarında, adalarda, Yunanistan'da, Homeros'un şiirlerinde de sıkça geçtiği gibi, bolca yabancı zeytin ağacı yetişmektedir. Zeytin ağacı kışın yapraklarını dökmemesi, çok uzun ömürlü olması, kendisindeki yaşam gücü, parlak ve dayanıklı odunu sebebiyle daima halkın ve epik söyleyişlerin nazarını celb etmiştir.²⁵

Zeytin ağacının yaşam serüvenindeki her bir döngüye ayrı bir anlam yüklenmiştir. Yetişkin zeytin ağacının yapraklı dalının barışı ve zaferi simgelediği kabul edilirken, zeytin fidanıysa insanlarda umut, sevinç ve geleceğe güvenle bakma simgesi olmuştur. Nitekim Eski Ahit'in Mezmurlar bölümünde;

“Ne mutlu RAB'den korkana,
O'nun yolunda yürüyene!
Emeğinin ürününü yiyeceksin,
Mutlu ve başarılı olacaksın.
Eşin evinde verimli bir asma gibi olacak;
Çocukların zeytin filizleri gibi sofranın çevresinde.
İşte RAB'den korkan kişi

²³ Anaç, *Geçmişten Günümüze İncir*, 18-23, 118.

²⁴ *Kitâb-ı Mukaddes*, Yaratılış 8/11; Yasa'nın Tekrarı 28/40; Hâkimler 9/9; 2. Samuel 15/30; Eyüp 24/11; Mezmurlar 52/8; Mezmurlar 128/3; Yeşaya 17/6; Yeremya 11/16; Hoşea 14/6; Amos 4/9; Hagay 2/19; Zekeriya 4/3; Zekeriya 4/11-12; Zekeriya 14/4; Matta 21/1; Matta 24/3; Matta 26/30; Markos 11/1; Markos 13/3; Markos 14/26; Luka 19/37; Luka 21/37; Luka 22/39; Yuhanna 8/1; Elçilerin İşleri 1/12; Romalılar 11/17; Romalılar 11/24; Yakup 3/12; Vahiy 11/4.

²⁵ Hehn, *Zeytin, Üzüm ve İncir*, 73-74.

Böyle kutsanacak.”²⁶

denmek suretiyle mutluluğun zeytinle tanımlanması dikkati çekmektedir. Bununla birlikte olgun hâldeki zeytin ağacı da tabiattaki canlılığın en bariz yansımalarından biri olarak görülmektedir. Ona bahşedilen bereket ve dayanıklılık insanlara büyük bir örnektir.²⁷ Zira zeytin, öyle dayanıklıdır ki dört bir tarafa uzanan kökleriyle toprağa iyice yapışmaktadır.²⁸ Bu noktada yine Eski Ahit'in Hâkimler bölümünde insanlara olgunluk, hakkaniyet ve doğruluk telkin edilirken zeytin ağacına işaret edilerek bu mübarek ağacın faziletine dikkat çekilmektedir:

“Bir gün ağaçlar kendilerine bir kral meshetmek istediler; zeytin ağacına gidip, ‘Gel kralımız ol’ dediler. Zeytin ağacı, ‘İlahları ve insanları onurlandırmak için kullanılan yağımlı bırakıp ağaçlar üzerinde sallanmaya mı gideyim?’ diye yanıtladı.”²⁹ Buna göre zeytin ağacı kral olup güç sahibi olmayı elinin tersiyle iterek üretken kalmayı tercih etmektedir.³⁰

Zaferin, barışın ve bilgeliğin simgesi kabul edilen zeytin ağacı Eski Ahit'te Nuh tufanının anlatıldığı yerde umudu da simgelemektedir:

“Bunun üzerine Nuh suların yeryüzünden çekilip çekilmediğini anlamak için güvercini gönderdi. Güvercin konacak bir yer bulamadı, çünkü her yer suyla kaplıydı. Gemiye, Nuh'un yanına döndü. Nuh uzanıp güvercini tuttu ve gemiye, yanına aldı. Yedi gün daha bekledi, sonra güvercini yine dışarı saldı. Güvercin gagasında yeni kopmuş bir zeytin yaprağıyla akşamleyin geri döndü. O zaman Nuh suların yeryüzünden çekilmiş olduğunu anladı.”³¹

Gagasında zeytin dalıyla geri dönen güvercin, tufanın sona ermiş olduğunun ve karadaki yaşamın başlangıcının habercisidir. Zeytin dalı da bu hâliyle umudu ve yeni bir hayatın başlangıcını temsil etmektedir. Buna göre zeytinin olduğu yerde daima ümit ve yaşam vardır.³² Uzun ömrüyle

²⁶ *Kitâb-ı Mukaddes*, Mezmurlar 128/1-4.

²⁷ Sefa Taşkın, “Zeytin Ağacı ve Barış”, *İzmir Zeytin Sempozyumu*, haz. Ekrem Tükenmez, Melek Demir (İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi, 2015), 164-165.

²⁸ Hehn, *Zeytin, Üzüm ve İncir*, 74.

²⁹ *Kitâb-ı Mukaddes*, Hâkimler 9/8-9. Bu pasajların hemen devamında incir ağacı da söz konusu edilmektedir: “Bunun üzerine ağaçlar incir ağacına, ‘Gel sen kralımız ol’ dediler. İncir ağacı, ‘Tatlılığımı ve güzel meyvemi bırakıp ağaçlar üzerinde sallanmaya mı gideyim?’ diye yanıtladı.” Bkz. Hâkimler 9/10-11.

³⁰ Taşkın, “Zeytin Ağacı ve Barış”, 165.

³¹ *Kitâb-ı Mukaddes*, Yaratılış 8/8-12.

³² Mehmet Aça, “Zeytin Ağacı Simgesi”, *Zeytin Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2017), 261.

ölümsüzlüğü simgelediği gibi umudun da daima yegâne remzlerinden biri olagelmıştır.

3. Kur'ân'da İncir ve Zeytin

İncir ve zeytin Kur'ân-ı Kerîm'de Tîn Sûresinde bir arada zikredildiği gibi, bunun hâricinde bu meyvelerin ayrı ayrı başka âyetlerde de zikri geçmektedir. Küçük bir mukayese yapılacak olursa, zeytin incire nispetle daha fazla âyette geçerken, incire ise aynı adı taşıdığı Tîn Sûresindeki âyet hâricinde sadece bir âyette üstü kapalı bir şekilde işaret edilmektedir. A'râf Sûresinde geçen "Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar."³³ âyetinde "cennet yaprakları" olarak ifâde edilen **وَرَقِ الْجَنَّةِ** ibâresi cennette bulunan incir yaprakları olarak tefsir edilmektedir.³⁴

Zeytin ise Tîn Sûresi hâricinde altı yerde daha geçmektedir. Bunların beşinde açıkça ismen zikredilirken bir tanesinde tasvir itibarıyla zeytinin tarif edildiği anlaşılmaktadır:

"Gökten su indiren O'dur. (Buyurdu ki:) İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinden üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşil bitki, hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, **zeytin** ve nar bahçeleri meydana getirdik; birbirine benzeyeni var, benzemeyeni var. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır."³⁵

"Gökten su indiren O'dur. Ondan hem kendiniz için içecek su hem de hayvanlarınıza yedireceğiniz bitkiler verir. Allah o su ile size ekin, **zeytin**, hurma, üzüm ve daha türlü türlü ürünler de bitirir. İşte bunda düşünen bir topluluk için büyük ibret vardır."³⁶

"İnsan yediğine bir bakıp düşünsün! Biz bolca su indirdik. Sonra toprağı uygun şekilde yarıdık. Oradan ekinler bitirdik. Üzüm bağları, sebzeler; **zeytin** ve hurma ağaçları; gür ağaçlı bahçeler; meyveler ve çayurlar. Sizin ve hayvanlarınızın yararlanması için."³⁷

"Gökten uygun ölçüde su indirir, onu arzda tutarız. Kuşkusuz bizim onu gidermeye de gücümüz yeter. O su sayesinde sizin için, çok sayıda meyvelerin bulunduğu, yiyip beslendiğiniz hurma bahçeleri, üzüm bağları; kezâ **Sînâ dağında**

³³ el-A'râf 7/22.

³⁴ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmud Şehhâte (Beyrut: Müessesetü't-tarihî'l-Arabî, 2002), 2/32; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Giza: Dâru Hicr, 2001), 10/111.

³⁵ el-En'âm 6/99.

³⁶ en-Nahl 16/10-11.

³⁷ Abese 24/32.

yetişen, hem yağ hem de yiyenlerin ekmeğine katık veren bir ağaç (zeytin ağacı) meydana getiririz.”³⁸

Yukarıda meâlen zikrettiğimiz âyetlerde görüldüğü üzere Kur'an'ın en çok başvurduğu kozmik delillerden biri olarak “*gökten indirilen su*” vurgusu dikkati çekmektedir. Bu da tüm canlılar için yağmurun taşıdığı hayatî önemden kaynaklanmaktadır. Suyun akabinde de yağmurun neticesinde elde edilen bazı temel ürünler özellikle hatırlatılarak Allah Teâlâ'nın bu emsâlsiz nimetine dikkat çekilmek sûretiyle söz konusu ilâhî ikramlar üzerinde tefekkür etmek ve mutlak kerem sahibini hakkıyla tanıyıp şükretmek gerektiği ifâde edilmektedir.³⁹ İşte zeytin de Yüce Allah'ın bu büyük lütuflarından biri olarak bu âyetlerde sayılmaktadır. Dördüncü sırada meâlini verdiğimiz Mü'minûn Sûresi âyetinde ise zeytin kelimesi lafzen açıkça geçmese de “*hem yağ hem de yiyenlerin ekmeğine katık veren bir ağaç*” şeklinde zikredilen tarif, doğrusu akıllara zeytinden başka bir ağacın ihtimâlini getirmemektedir.⁴⁰ Zira âyette birçok peygamberin yaşayıp tebliğde bulunduğu ve mukaddes çağrışimleri sebebiyle burada Tûr-i Sînâ ile simgelenen doğu Akdeniz ülkelerine mahsus zeytin ağacına işaret edilmektedir.⁴¹

Bir diğer âyette ise zeytin yine Allah Teâlâ'nın kullarına bahşetmiş olduğu nimetler arasında sayılmakta, ayrıca bu nimetlerin hakkının zekât ve sadaka açısından teslim edilmesi ve bunlar hususunda israftan sakınılması sadedinde zikredilmektedir:

*“Çardaklı ve çardaksız bağları, değişik ürünleriyle hurmaları, ekinleri, birbirine benzeyen ve benzemeyen biçimlerde zeytin ve narları meydana getiren O'dur. Her biri ürün verdiğinde ürününden yiyin; hasat günü de hakkını verin; fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.”*⁴²

Zeytinin zikrinin, deyim yerindeyse taçlandığı âyet, “nur âyeti” olarak da meşhur olan ve Nûr Sûresine de adını veren, söz konusu sûrenin 35. âyetidir:

“Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna

³⁸ el-Mü'minûn 23/18-20.

³⁹ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 3/382.

⁴⁰ Ebü'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, thk. Mustafa Seyyid Muhammed vd. (Kahire: Mektebetü evladi's-Şeyh li't-türas, 2000), 10/118; Ebü Muhammed Abdülhakk b. Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharreru'l-vecîz*, thk. er-Rahâle el-Fârûk vd. (Doha: Dâru'l-hayr, 2007), 6/286.

⁴¹ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2002), 691.

⁴² el-En'âm 6/141.

dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir."⁴³

Müfessirler sadece bu ayetin izahına tefsirlerinde sayfalarca yer ayırmışlardır. Öyle ki meşhur İslâm düşünürü Gazzâlî (ö. 505/1111) *Mişkâtü'l-envâr* adlı eserini sırf bu âyetin tefsirine tahsis etmiştir. Âyetin konumuzla ilgili kısmına odaklanacak olursak zeytinle ilgili “doğuya da batıya da ait olmayan, yağtı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacı” şeklinde bir tasvir bulunmaktadır. Doğuya da batıya da ait olmaması, zeytinin hem doğuya hem batıya bakan bir tepenin tam ortasında olabileceği ve böyle bir yerde bulunan zeytinin yağının da her yerden güneş alacağı için oldukça saf ve makbul olacağı şeklinde tevil edilmekle birlikte⁴⁴ doğu ve batı yönlerinden azade olmasının cennetteki bir zeytin ağacına işaret ettiği yönünde yorumlar da yapılmış, ancak Allah Teâlâ'nın insanların henüz müşahade etmedikleri bir şeyle teşbihte bulunmayacağı düşünülmüştür. Âyette zeytinyağının, kendisine ateş dokunmasa bile ışık veriyormuş gibi tasvir edilmesi ise bu yağın saflığından ve duruluğundan ötürü oldukça parlak bir görünüme sahip olduğunun bir ifâdesi olup yanmayan hâlinde bile sanki ışınlar saçıyormuşçasına parladığını, yanmasının ise bu nurun üstüne bir nur olduğunu zihinlere tahayyül ettirmektedir.⁴⁵

İncir ve zeytine bazı hadislerde de faydaları sadedinde yer verildiği görülmektedir:

Bir gün Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bir tabak incir ikram edilmiş, kendisi ondan yemiş ve sonra ashabına şöyle buyurmuştur: “Yiyiniz. Ben eğer cennetten bir meyve inmiş olduğunu söyleseydim, onun bu (incir) olduğunu söylerdim. Çünkü cennet meyvelerinin çekirdeği yoktur. Onu yiyiniz; çünkü o, basuru keser, eklem ağrılarına iyi gelir.”⁴⁶

Zeytinle ilgili olarak da “Zeytinyağını yiyiniz ve sürünüz. Çünkü o, mübarek (bereketli) bir ağacın ürünüdür.”⁴⁷ buyuran Efendimiz (s.a.v.), yine “Allah'ım, sen bize zeytinyağını ve zeytini mübarek kıl.” diye dua etmiş ve bu sözünü iki kere tekrar etmiştir.⁴⁸

Bu rivayetler de söz konusu iki meyvenin insan için önem ve faydalarını destekler mahiyettedir.

⁴³ en-Nûr 24/35.

⁴⁴ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), 5/3522.

⁴⁵ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr : Mefâtihu'l-Gayb* (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1981), 23/237-238.

⁴⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 32/8.

⁴⁷ Tirmizî, “Et'ime”, 43; İbn Mace, “Et'ime”, 34.

⁴⁸ Dârimî, “Et'ime”, 20.

4. Kur'ân'da İncir ve Zeytin Beraberliği

İncir ve zeytinle ilgili olarak araştırmamıza konu teşkil eden asıl âyet her iki meyvenin de birlikte zikredildiği Tîn Sûresinin ilk âyetidir: *“يَمِينٌ وَالزَّيْتُونُ”* *“Yemin olsun incire ve zeytine”*⁴⁹, Yukarıda sözünü ettiğimiz âyetlerde farklı bağlamlarda zikredilirken, söz konusu iki bitkinin bu âyette aynı anda ilâhî bir yemine konu olmaları oldukça dikkat çekici olup araştırmamızın da esas konusunu teşkil etmektedir.

Âyetin yer aldığı Tîn Sûresi Mekki bir sûre olup nüzul tertibi itibariyle yirmi sekizinci sıradadır. İsmi ilk âyetinde kendisine yemin edilen ilâhî kudretin bir eseri olan incirden alan bu sûreden önce yer alan İnşirah sûresinde yaratılmışların en üstünü olan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şânının yüceltildiğine değinilirken bu sûrede ise bütün insanlığın çeşitli hâllerine ve istikballerine işaret edilmesi bu iki sûre arasında güzel bir münasebet bulunduğunu göstermektedir.⁵⁰ Sûrenin nüzûl sebebiyle ilgili herhangi bir rivâyete rastlanmamış olup ana fikir olarak insanın bedenî, zihni ve kalbi yetenekleriyle beraber kainattaki konumu ve mes'uliyeti vurgulanmaktadır.⁵¹

Mezkûr âyette geçen “tîn” ve “zeytûn”, yani incir ve zeytin kelimeleriyle ilgili olarak müfessirlerce pek çok yorum yapılagelmiştir. Bu yorumlar içerisinde, İbn Abbas'a (ö. 68/687) ve Mücâhid'e (ö. 103/721) de dayandırılan görüşe göre, bu iki kelimenin bilinen incir ve zeytin, yani meyve olarak tüketilen incirle sıkılıp kendisinden yağ elde edilen zeytin olduğunu söyleyenler oldukça fazladır.⁵² Fakat çoğu müfessir de buradaki incir ve zeytinden kastın söz konusu yiyeceklerden ziyade bu isimlerle anılan mekânlar olduğunu iddia etmekte ve delil olarak peşi sıra gelen âyetlerde “Tûr-i Sînîn” ve “Beled-i Emîn” ifâdelerinin zikredilmesini öne sürmektedir.⁵³ Âyetler arasında hem “ve” ile yapılan atıflar hem de Tur Dağı ve Emin Belde, yani Mekke arasındaki ortak nokta olan vahiy münâsebeti, “Tîn” ile “Zeytûn”un da vahiy hâdisesi ile alâkalı birer remz (sembol) olma ihtimalini güçlendirmektedir. Semboller tek bir olaydaki belirgin bir niteliği ya da birbirine benzeyen olaylardaki ortak noktayı ifade ederler. Söz gelimi bir ulusun tüm mukaddesâtının bayrağında ifadesini bulması gibi, incir ve zeytin remzleriyle

⁴⁹ et-Tîn 95/1.

⁵⁰ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 8/4059.

⁵¹ Abdulhamit Birişik, “Tîn Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/189.

⁵² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 24/502; Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed el-Mâturîdî, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, thk. Ahmet Vanlıoğlu, mür. Bekir Topaloğlu (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2007), 17/261; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed Mâverîdî, *en-Nüket ve'l-'Uyûn Tefsîru'l-Mâverîdî* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, t.y.), 6/300; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî vd. (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2006), 22/365.

⁵³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5929.

birçok peygambere gönderilmiş olan vahiy gerçeğinin kutsiyetinin ifade edilmiş olması mümkündür.⁵⁴

Sûrenin ilk üç âyetinde üzerine yemin edilen dört şeyden ilk ikisi olan incir ve zeytinle birer nimet olarak bizatihi kendilerinin ya da Yüce Allah'ın daha evvel vahiy indirdiği mekânların kastedilmiş olması ihtimal dâhilindedir. Söz konusu yeminin üçüncü ve dördüncü unsurlarını meydana getiren “Tûr-i Sînâ” (Tur Dağı) ve “Beled-i Emîn” (Mekke-i Mükerrreme) dikkate alındığıdaysa ikinci yorum daha makul görünmektedir. Bu şekilde üç semâvî din olan Yahudiliğin, Hıristiyanlığın ve İslâmiyet'in doğduğu yerlere yemin edilmek suretiyle bu dinlerin özünün bir ve aynı olduğu ve hepsinin temelde ve başlangıçta tevhid akîdesinde birleştiğine işaret edildiği söylenebilir.⁵⁵

Ebû Kâsım el-Kuşeyrî'nin (ö. 465/1072) görüşüne göre bir şey üzerine ya üstünlüğünden yahut da yararından ötürü yemin edilir. Tûr-i Sînâ ve Beled-i Emîn'e edilen yemin bu yerlerin faziletlerinden ötürü iken, incir ve zeytine edilen yemin ise kendilerinde bulunan faydalar sebebiyledir.⁵⁶ Şüphesiz ki Allah Teâlâ yemine muhtaç olmadığı gibi, haber verdiği hakikatler de yeminle doğrulanmaya muhtaç değildir. Yemin olgusu, insanların kalplerinde derin bir etki oluşturması açısından Yüce Allah'ın kullarını ne kadar iyi tanıdığının aslında kat'î bir delilidir.⁵⁷ Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerîm kendisini hikmet dolu bir kitap olarak tanımlamakta, dolayısıyla lüzumsuz sözlerden ve beşerî neşriyatta dolgu türünden sarf edilen lafızlardan münezzeh olduğunu beyan etmektedir. Bu cihetten bakıldığında ilâhî bir kelimada zikredilen yemin ifadelerinin rastgele seçilmemiş ve yemini meydana getiren öğelerin kendi içinde muhakkak birbiriyle ilişkili olması icap etmektedir.⁵⁸

Âyette kendileri üzerine yemin edilen “tîn” ve “zeytûn”un neler olabileceğiyle ilgili görüşlerden bazılarını kısaca zikretmek gerekirse:

- Bunlar herkesin bildiği, yiyecek olan incir ve zeytindir.⁵⁹
- İncir Şam, zeytin de Kudüs'ü temsil etmektedir. Çünkü bu ikisi o topraklarda bolca yetişmektedir.⁶⁰

⁵⁴ Emin Işık, “Tîn Sûresi Üzerine Bir Tefsir Denemesi”, *Kur'an Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi* 1/2 (1997), 76-77.

⁵⁵ Birışık, “Tîn Sûresi”, 41/189; Bulut, “Bir Kur'an Meyvesi Olarak İncir ve Türk Kültüründe İncir Yorumları”, 455.

⁵⁶ Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim (Kâhire: Mektebetü Dâri't-turâs, t.y.), 3/42; Suyûtî, *İtkân*, 676.

⁵⁷ Sadık Kılıç, *Yemin Olsun ki* (Erzurum: İhtar Yayıncılık, 1996), 20.

⁵⁸ Yunus Emre Gördük, “Aksâmu'l-Kur'ân'da 'Muksem Bih' Ve 'Muksem Aleyh' İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (2015), 207-208.

⁵⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 24/502; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 6/300; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 22/365; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5928.

- İncirle Şam mescidi, zeytinle ise Mescid-i Aksâ kastedilmektedir.⁶¹
- Bunlar, Şam'da üzerinde incir yetişen ve üzerinde zeytin yetişen iki dağdır. Birine Tûr-i Zeytâ, öbürüne ise Tûr-i Teynâ denir.⁶²
- İncir, Ashâb-ı Kehf mescidi, zeytin ise İlyâ⁶³ mescididir.⁶⁴
- İncir, Cudi dağı üzerine kurulmuş olan Nuh (a.s.) mescidi, zeytin ise Kudüs mescididir.⁶⁵

Bu görüşlerde dikkati çeken nokta incir ve zeytinin ya birer mescid ya birer dağ ya da birer belde olduklarının düşünülmesidir. Buna göre incir ve zeytinden maksat birer yiyecek olmaktan ziyade bu isimlerle anılan mübarek mekânlar olduklarıdır. Akabinde Tûr-i Sîna ve Beled-i Emîn ile zikredilmeleri de bu hususta önemli bir delil teşkil etmektedir.⁶⁶ Müfessir Âlûsî (ö. 1270/1854) de çoğunluğun görüşüne göre burada mübârek beldelere yemin edildiğini söylemektedir.⁶⁷ Cüneyd-i Bağdâdî'ye (ö. 297/909) bu meseleden sorulduğunda; tîn ve zeytûnun Kudüs mescidi, Tûr-i Sînâ'nın Tur mescidi, Beled-i Emîn'in ise Mescid-i Haram olduğunu söylemiş, "Bunlar Allah'ın şanını yücelttiği mescidlerdir, çünkü buralar Allah'ın zikredildiği yerlerdir ve Allah bu sebeple buralara yemin etmiştir, kendisinde Allah'ın zikredildiği her yer aziz kılınmıştır." demiştir.⁶⁸

Kurtubî'ye (ö. 671/1273) göre âyetteki incir ve zeytin hakkındaki en sahih görüş, bunların yenilen incir ve yağı çıkarılan zeytin olduğudur. Çünkü bunlar bu kelimelerin hakîkî anlamlarıdır ve bir karine bulunmadıkça da hakîkî anlam terk edilip mecâzî anlama geçilmemelidir. Allah Teâlâ'nın incire yemin etmesi, incirin Hz. Âdem'in cennette yaprakları ile örtüdüğü ağaç olması hasebiyledir.⁶⁹ Kurtubî bu âyette kastedilen yaprakların incir yaprakları olduğunu söylemektedir. İncire yemin edilmesi kendisindeki büyük ihsanı beyan için de olabilir. Çünkü incir görünüşü güzel, tadı lezzetli, kokusu güzel, toplanması basit ve bir lokmalık

⁶⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 24/503; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, 6/300.

⁶¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 24/503; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, 6/300.

⁶² Mâturidî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, 17/262; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, 6/300.

⁶³ Gerek erken dönem hadis ve tarih kaynaklarında gerekse muahhar kaynaklarda Kudüs'teki mâbed için Beytü'l-Makdis, el-Mescidü'l-Aksâ ve İliyâ' veya Mescid-i İliyâ' ifadelerinin her biri yer almaktadır. Bkz. İsmail Altun, "Muhammed Hamîdullah'ın Mescid-i Aksâ'nın Yerine Dair Görüşlerine Eleştirel Bir Yaklaşım", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/1 (2018), 307.

⁶⁴ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, 6/301.

⁶⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 24/504; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, 6/301.

⁶⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5929.

⁶⁷ Şehâbeddin Mahmud Âlûsî, *Ruhu'l-meânî fî tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, thk. Mahir Cebbûş (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2010), 29/148.

⁶⁸ Ebû Abdîrrahmân Muhammed b. El-Hüseyn es-Sülemî, *Hakâiku't-Tefsîr*, thk. Seyyid İmrân (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2001), 2/406.

⁶⁹ el-A'râf 7/22.

boyuttur. Kurtubî, Yüce Allah'ın zeytine yemin etmesini ise Nur âyeti⁷⁰ ile ilişkilendirmekte, ayrıca bu gıdanın Şam ve Mağrib ahâlisi tarafından yemeklerinde katık olarak çokça kullanıldığını, yine onunla aydınlandıklarını ve çeşitli hastalıkların tedavisinde kullandıklarını zikretmektedir.⁷¹

Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî (ö. 1979) âyette faydalı özellikleri dolayısıyla bilinen incir ve zeytine yemin edildiğine iki sebebin engel teşkil ettiğini söylemektedir. Ona göre, sonraki iki âyette Sina dağı ve Mekke şehrine yemin edilmiş olması bu noktada bir mâni oluşturmaktadır. Çünkü Mevdûdî Kur'ân-ı Kerîm'de bir şey üzerine edilen yeminin, o şeyin hizmeti ya da yararı sebebiyle değil, kendisinden sonraki konuya delil getirmek için olduğunu söylemekte, bu sebeple de bu iki meyveye söz konusu vasıfları nedeniyle yemin edilmiş olunamayacağını belirtmektedir. Bununla birlikte, o dönemde Kur'an'a muhatap olan Araplar tarafından "tîn" ve "zeytûn"un birer yer/mekân olarak bilinmediğini, ancak Araplar arasında bazı bölgeleri, orada yetişen bitkilerin ismiyle adlandırma adeti olduğunu ifade etmekte, bunun için de "tîn" ve "zeytûn" kelimelerinden maksadın bu meyvelerin yetiştiği yerler olan Şam ve Filistin olduğunu, çünkü o devirde incir ve zeytin yetiştiren yerler olarak bu diyarların Araplar arasında meşhur olduğunu bildirmektedir. Şu hâlde Mevdûdî'ye göre sûrede incir ve zeytin yetiştiren yerlere, yani Şam ve Filistin'e, bir de Tur Dağı ve emin belde olan Mekke şehri üzerine yemin edilmektedir.⁷² Bu noktada söz konusu iki meyve ile akabinde zikredilen Tur Dağı ve emin belde olan Mekke şehri arasında maddî ve manevî bir bereket ilişkisi akla gelmektedir.

Elmalılı'ya (ö. 1942) göre "tîn", incir anlamına gelse de incir şeklinde tercüme etmek çok doğru olmayabilir. Çünkü müfessirlerin çoğunun yorumlarına göre burada "Tîn" ve "Zeytûn" birer ism-i 'alem, yani özel isim konumundadır. 'Alem olan isimlerinse tercümesine kalkışmak uygun değildir. Çünkü onlar müsemmalarını mefhumlarıyla değil, lafızlarıyla tanıtır. Farazâ İncir köyü diye bilinen bir köy "Tîn karyesi" diye tercüme edilmekle tarif edilemeyeceği gibi Tîn ismiyle anılan bir dağ yahut da mescidi ya da beldeyi de incir diye anlatmaya kalkışmak açıklama değil, bilakis teşviş/karıştırmak olur. Şâyet burada incir ve zeytin diye bildiğimiz meyveler kastediliyorsa o takdirde sonraki âyetlerde zikredilen insan yaratılışının güzelliğini, akıbetinin acılığını veya tatlılığını zikrederken incir ve zeytine yemin ederek başlamakta ne gibi bir alâka olduğunu da düşünmek gerekeceğinden bu iki meyvenin insan hayatı için hem gıda hem meyve hem ilaç hem ticarî açıdan faydaları çok fazla olan meyvelerin en güzel ve en mübareklerinden olduğu izah edilmeye çalışılmıştır. İnsan hayatını sürdürmek için hem maddî hem manevî gıdaya ihtiyaç duymaktadır. Maddî gıdanın en güzelleri de

⁷⁰ en-Nûr 24/35.

⁷¹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 22/365-367.

⁷² Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, çev. M. Han Kayani vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 7/169-170.

meyvelerdir. Buna göre incir ve zeytin ya tüm meyvelerin en yararlı ve en mübarekleri olma yönünden bu özelliklerine ya da zikr-i hâss irade-i âmm kabîlinden genel olarak önemli gıdaları temsil edecek birer örnek, Tûr-i Sînîn ve Beled-i Emîn de manevî gıdalara mekân olan mübârek konumlar olmaları hasebiyle kendilerine yemin edilmiştir diye düşünülebilir. Esâsen tîn ve zeytûn bilinen incir ve zeytin meyveleri olmakla birlikte bunların yetiştiği bereketli yerler olmakla tanınan iki dağ/iki belde/iki mescid dahi tîn ve zeytûn isimleriyle tanınmış, bunlar da Tûr-i Sînâ ve Mekke gibi semâvî dinlerin doğduğu mukaddes yerler kabul edildiğinden burada hayat için maddî-manevî rızıkların, incir ve zeytin gibi yararlı meyveler verecek gayretin, amelin ve mekanın önemine ve özellikle incir ve zeytinin değer ve yararlarına işaretlerle birlikte daha çok peygamberlerin çıktığı ve dinlerin doğduğu yerler olmakla bilinen mukaddes mekânlara yemin edilmiştir. Bu sebeple tüm bunlar hem dînî hem dünyevi hayrı ve bereketiyle kutsal topraklara yemin anlamına gelmektedir. Sadece incir ve zeytine yemin etmekte ise bu ahenk ve kapsamı anlamak zordur. Bu nedenle tîni ve zeytûnu yalnız incir ve zeytin diye tercüme etmemeli, gerek Hristiyanlıkta gerek Yahudilikte gerekse İslam'da “çevresini mübârek kıldığımız”⁷³ âyetinin anlamı gereğince mukaddes olarak tanınan, hayır ve bereketinden istifade için iyilikte yarışma sûretinde çalışılması istenen kutsal topraklara dahi işaret olarak düşünülmelidir.⁷⁴

İncir ve zeytinin kutsal mekânlara birer işâret olduğu vurgusuna tefsirlerde sıkça rastlanmaktadır. Fakat tîn ve zeytûn lafızlarını sadece bu işâretten ibâret saymak da bu lafızların mefhumu kapsamındaki incir ve zeytin meyvelerine haksızlık olacaktır. Âyetin siyâkı bizi her ne kadar bu meyvelerle mukaddes kılınan topraklara dâvet etse de o mekanların isimlerinin açıkça anılmayarak bu iki meyvenin, üstelik kendilerine yemin edilmek suretiyle zikredilmesi bizi onların zâhirleri üzerinde de bilhassa düşünmeye sevk etmelidir.

İncire baktığımızda, gerek şeklen gerek lezzet bakımından gerekse yeme kolaylığı açısından en güzel meyvelerden biridir. Bu hâliyle adeta Allah Teâlâ'nın sanatının inceliğine delâlet eder, O'nun ilmini ve kudretini ilan eder. Kendisine yemin edilmesi de ilâhî sıfatlara delâletinden dolayıdır. Hem bu meyve her yerde yetişmektedir hem de yetişmesi kolay olup çokça emek gerektirmemektedir.⁷⁵

İncir ağacının yetişme alanı, ılık ve kuru iklim olup sadece meyvesinin değil, kökü, yaprağı, sütü, çekirdeği ve yağının da tıbbî özellikleri vardır. Dünya'nın neredeyse her yerinde, halk arasında da incirin farklı kısımları muhtelif tıbbî

⁷³ el-İsrâ 17/1.

⁷⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kuran Dili*, 8/5928-5931.

⁷⁵ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye, 1984), 30/420.

gâyelerle kullanılmaktadır. Bu anlamda incir bitkisi, hayat kalitesini ve sağlığı desteklemektedir.⁷⁶

Bu doğrultuda incirin bir gıda ve bir meyve olmasının yanı sıra bir ilaç da olduğu, fazla posa bırakmayıp çok çabuk hazmedilerek mideye çökmeyen, mizacı yumuşatıp balgam söktüren, gerek böbrekleri gerek mesaneyi temizleyen, ciğer ve dalaktaki tıkanıklığını açan, basura iyi gelen, ağız kokusunu önleyen, saçı uzatan ve felci engelleyen, faydaları saymakla bitmeyen bir meyve olduğu anlatılmaktadır.⁷⁷ Sağlığa yönelik faydalarının yanı sıra incirin birçok alanda da kullanımı yaygındır. Örneğin kurutulmuş tüketilen incirler sofralık ve çerezlik kullanımına ilâveten ispirto ve pekmez sanayiinde de kullanılmaktadır. Geriye kalan çekirdekleri boya, kozmetik ve ilâç sanayiinde, küspesi de besiyemi imalatında değerlendirilmektedir. İçinde kauçuğun bulunduğu incir sütü, önceleri sütü pıhtılaştırmak üzere peynircilikte kullanılırken ondan elde edilen “ficin” maddesi de tıp sahasında kullanılmaktadır. Ayrıca yaprakları hayvanlar için yem olarak değerlendirilen incirin bilhassa erkeklerden hazırlanan şurup içindeki konserveleri de gözde incir ürünleri arasındadır.⁷⁸ İncir ağacı tüm bu faydalarının yanı sıra kalabalık ve dolaşık dallarından biten büyük yapraklarıyla doğada gölge sağlamada da önemli rol oynamaktadır. İncir ağaçlarının gölgesinde oturmak ya da meyvelerinden yemek, dingin ve huzur dolu bir varoluşu tatmakla eşanlamlı olarak betimlenmektedir.⁷⁹ İncir aynı anda hem dünyamızı hem bedenlerimizi hem de hayal gücümüzü besleyen bir bitkidir. Ayrıca zarar gören ormanların yeniden canlandırılmasında, sona ermekte olan vahşi yaşamın muhafazasında ve iklim değişikliğinin kontrol altına alınmasında, hâsılı yeryüzünün yeniden güvence altına alınmasında incir ağacı insanlığa çok önemli dersler sunmaktadır.⁸⁰

Zeytin ise en çok kendisinden yağ elde edilmesiyle bilinen meyvedir. Kendisine yemin edilmesi de tıpkı incir gibi Allah'ın sıfatlarına delâlet etmesi ve insanların hem gıda hem aydınlanma ihtiyaçlarını karşılayan bu meyvenin halk ediliş nimetine işaret etmesi cihetiyledir.⁸¹

Zeytin, yerleşikliğin, gayret ve sabrın meyvesidir. Eski çağlardan bu yana kendi geçimine yetecek kadar zeytinliği olan kişi hür ve huzurlu addedilmiştir. Böyle bir kişinin saldırgan olması için ortada bir sebep yoktur. Çünkü savaş ve yağma tarihte yurtsuzların ve göçebelerin meşgalesidir. Hâlbuki irade ve çaba

⁷⁶ Eren Akçiçek, “İncirin Tıbbî Özellikleri”, *İncirin Akdenizdeki Yolculuğu: Konferans Bildirileri*, haz. Ertekin Akpınar, ed. Alp Yücel Kaya (İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi, 2019), 15.

⁷⁷ Çağıl, “Kur'an'da Yer Alan Başlıca Ziraî Temalar”, 212.

⁷⁸ Vehbi Günay, “İncir Çevresinde Sosyal Hayat”, *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3/5 (2008), 552.

⁷⁹ Hehn, *Zeytin, Üzüm ve İncir*, 65-69.

⁸⁰ Nizam, “Ege’de İncirin Tadı: Geleneksel Üretimin Ekolojik ve Kültürel Sınırlarını Yeniden Düşünmek”, 27-28.

⁸¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-tenvîr*, 30/420.

karşılığında elde edilen bir nimet olan zeytin, gerek ağacıyla gerek meyvesiyle gerekse de yağıyla başlı başına bir yaşam biçimi ve kültürdür. Zeytinin emsalsiz meyvesinden elde edilen yağ, ilk olarak geceleri nurlandırmış, ibâdethâneleri kutsamış, ruhları rahatlatmış, daha sonra da saçları, cildi ve bedenleri güzelleştirip arındırmış, en nihayetinde mutfakların baş tacı hâline gelmiştir.⁸² Zeytin de tıpkı incir gibi binlerce yıldır gıda vasfının yanında hem bir ilaç hem de güzellik ürünü olarak kullanılagelmiştir. Kısacası hem zeytinde hem de zeytinin ürünü olan zeytinyağında gastronomi ve sağlık el eledir.⁸³

Çevrenin korunması yönünden de zeytin kıymetli bir gösterge olarak yerini almıştır. Zira zeytin bulunan yerlere söz konusu çevrenin muhafazası nedeniyle gerek yapılaşma gerekse maden veya taşocağı gibi gündemlere yasak konulmuştur. Bu sebeple bir nevi çevre ve zeytin ayrılmaz ikili olarak anılagelmiştir. Nitekim Şair Arif Şahan “Zeytin ekmektir, aştır / Zeytin barışa taçtır. / Kıymayın efendiler...” demek suretiyle bu hâkikati edebî bir şekilde dile getirmektedir.⁸⁴

Yağı, odunu, yaprakları ve meyvesiyle bir bütün olarak insanlara sunulan zeytin, faydası saymakla bitmeyen bir bitkidir. Bundan dolayı Allah Teâlâ, diğer meyveler arasından bu meyveyi özellikle seçmiş ve bunlara kasem ederek önemini ortaya çıkarmıştır. Zeytin bir bitki olarak insanların istifadesine sunulan özel bir nebattır. Allah onu mübarek kılmış ve ona yemin etmiştir. İnsan hayatında oynadığı rol nedeniyle ehemmiyet kesbetmiş, Allah ve peygamberinin övgüsünü kazanmıştır.⁸⁵

Aynı iklim kuşağında yer alan bu iki ağacın meyve verme zamanları farklı olup incir mevsimi bütünüyle geçtikten sonra zeytin mevsimi başlamaktadır. Bu noktada Emin Işık (ö. 2019) âyette önce incire, sonra zeytine yemin edilmesindeki sıralamaya dikkati çekerek Hz. Musa ile başlayıp Hz. İsa ile son bulan Musa şeriatinin “incir” ile sembolize edildiğini, sonrasında başlayan Muhammedî vahyin, yani Kur'ân'ınsa “zeytin” ile sembolize edildiğini söylemektedir. Fakat bilindiği üzere Mekke ve çevresinde zeytin ağacı yetişmemektedir. Halbuki Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Mekke'de vahiy gelmeye başlamıştır. Bu sebeple ona göre burada İslâm'ın “zeytin” remziyle ifade edilmesi mekânsal açıdan olmayıp cihanı nurlandıracak olan bu dinin zeytin yağından tutuşan bir kandille⁸⁶ tasvir edilmesindedir. Bununla beraber zeytin dalı ilkçağlardan beri barışın sembolü kabul edilmekte, İslâm kelimesi de “barış, huzur ve selâmet” anlamına gelen “silm” kökünden türemektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de bu kelime İslâm yerine

⁸² Artun Ünsal, *Ölmez Ağacın Peşinde-Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019), 11-13.

⁸³ Ünsal, *Ölmez Ağacın Peşinde*, 229.

⁸⁴ İbrahim Yokaş, *Zeytin ve Zeytinyağı*, ed. İbrahim Yokaş (Ankara: Efil Yayınevi, 2016), V.

⁸⁵ Ahmet Gül, *Kur'an'da Kutsallık* (Saarbrücken: Türkiye Âlim Kitapları, 2014), 197.

⁸⁶ en-Nûr 24/35.

de kullanılmaktadır.⁸⁷ Ayrıca barış simgesi olan “zeytin” zikredilince Mekke şehrini de bu simgeye uygun olarak barış özelliği ile anmak lâzım gelmektedir. Bunun içindir ki âyette “Mekke” yerine “güvenli şehir” tabiri kullanılmış, “barış” kavramı ile güven kavramı arasındaki tenâsüb ve alâkaya dikkat çekilmiştir.⁸⁸

Demek ki bu yeminlerdeki mânâ ve maksadı anlamak, esâsen kendilerine yemin edilen bu dört unsurun (incir, zeytin, Tûr-i Sînâ ve Beled-i Emîn) aralarındaki alâkayı anlamaya bağlıdır. Burada kapalılık iki konudadır: Birincisi; incir ve zeytinin anlamı, ikincisi de bu ikisinin Tûr-i Sînâ ve Beled-i Emîn ile alâkası. Tûr-i Sînâ'nın Sînâ yarımadasında olup Allah Teâlâ'nın Hz. Musa ile konuştuğu dağ olduğu, Beled-i Emîn'in de Mekke-i Mükerrerme olduğu bilinmektedir. Bunların hepsi bu sûre nâzil olduğu zaman Araplar tarafından bilinmekteydi. Nitekim Kur'an-ı Kerîm Araplara sadece onların anlayabileceği bir şekilde hitap etmiştir. İncir ve zeytinin bilinen manada incir ve zeytin olduğu Araplar tarafından da biliniyordu. Fakat bunların hem birbirleriyle hem de Tûr-i Sînâ ve Beled-i Emîn'le alâkaları bilinmiyordu. M. Âbid el-Câbirî'ye (ö. 2010) göre müfessirlerin bu hususta beyân ettikleri görüşlerin içinde sûrenin bağlamına en yakın olanı incirin, üzerinde Şam'ın bulunduğu dağ; zeytininse üzerinde Kudüs'ün bulunduğu dağ olduğudur. Bundan daha açık olan görüş ise; incir ve zeytinin kutsal topraklarda iki dağla alâkası olduğunu ifade eden görüştür. Buna göre bu iki dağa Süryanicede İncir dağı ve Zeytin dağı denmektedir. Çünkü bu iki dağda bu meyveler yetişmektedir. Sanki Allah Teâlâ peygamberlerin yetiştikleri yerlere yemin etmektedir. İncir dağı Filistin'de olup İsa (a.s.)'ı temsil etmektedir. Zeytin dağı da Şam'da olup İsrailoğulları'ndan pek çok peygamberin gönderildiği yerdir. Tûr-i Sînâ Musa (a.s.)'ın gönderildiği yer olup Beled-i Emîn olan Mekke ise Hz. Muhammed (s.a.v.)'in gönderildiği yerdir. Öyleyse kendilerine yemin edilen bu dört unsur Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (s.a.v.) olmak üzere dört peygamberi simgelemekte ve onların peygamberliklerinin birliğini pekiştirmektedir.⁸⁹

Netice itibarıyla Yüce Allah zâtının ilim, sanat ve kudret sıfatlarına delâlet eden dört mühim varlığa, yani insanın maddî gıdalarından ikisi olan incir ve zeytine ve mânevî gıdası olan vahyin geldiği Sînâ dağı ve emin belde olan Mekke'ye, insanların ihtiyaç duydukları maddî ve mânevî nimetlerin bu en güzel örneklerine yemin etmek sûretiyle insanı en güzel biçimde yarattığını, gerek bedenen gerekse ruhen sorumluluk alabilecek meziyetlerle kuşattığını bildirmektedir.⁹⁰ Bununla beraber incir ve zeytinin, mecâzen bu ağaçların sıkça

⁸⁷ “Ey insanlar hepiniz toptan ‘silm’e giriniz.” el-Bakara 2/208.

⁸⁸ Işık, “Tîn Sûresi Üzerine Bir Tefsir Denemesi”, 78.

⁸⁹ Muhammed Âbid el-Câbirî, *Fehmu'l-Kur'âni'l-Hakîm et-Tefsîru'l-Vâdih hasebe tertîbi'n-nüzûl* (Dârülbeyzâ: Matba'atu Dâri'n-Neşri'l-Mağribiyye, 2008), 1/107.

⁹⁰ el-İsrâ 17/70 âyeti de yine insanın bu üstün yaratılışına işaret etmektedir: “Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.”

yetiştirdiği yerleri, yani Akdeniz'in doğusunda yer alan Filistin ve Suriye'yi simgelediği düşünülmektedir. Kur'an'da zikredilen peygamberlerin büyük çoğunluğu bu bölgelerde yaşamış oldukları ve ilâhî davetlerini buralarda gerçekleştirdikleri için bu iki ağaç cinsi onların çağırıldığı dînî öğretilerin birer remzi olarak kabul edilmektedir.⁹¹

Sonuç

Kur'an-ı Kerim'in üslup özelliklerinden biri de şüphesiz nâzil olduğu toplumun bilgi, idrak ve hayat tecrübelerini dikkate almasıdır. Bu anlamda her konuda olduğu gibi üzerine yemin edilen varlıklar hususunda da bu prensibin gözetildiği ve yine onların hayatlarından nesne ve olguların seçildiği görülmektedir.

İlk muhataplar tarafından da tanınıp bilinen incir ve zeytin esâsen geçmişten günümüze insanlık tarihinde hep çok özel bir konumda bulunagelmıştır. Çünkü bu her iki meyvede insanın gıda, sağlık ve temizlik gibi en önemli ihtiyaçlarını karşılayacak bir yeterlilik ve kapasite bulunmaktadır. İnsanlar da kendilerinden çokça istifade ettikleri bu bitkileri baş tacı etmesini bilmişlerdir. Çünkü bu iki meyve bir nevi onların yaşam koşul ve standartlarını şekillendirmiştir. Bu durum gelenek ve göreneklerine yansıdığı gibi inandıkları dinlerde de kendine yer bulmuş, kutsal metinlerde dahi bu iki meyveden sıklıkla bahsedilmiştir.

236

Kur'an-ı Kerim de bu iki gıdaya özel bir önem atfetmiştir. Öyle ki hem bir sûresine isim yapmış hem de bu sûrede ikisi üzerine yemin etmiştir. En genel kabule göre Kur'an'da üzerine yemin edilen varlıkların, Yaraticılarına delâletleri sebebiyle bu yemine mazhar oldukları düşünülmekteyse de yemine konu olarak seçilen bu varlıkların hikmetleri üzerinde de oturup düşünmek gerekmektedir. Nitekim incir ve zeytin buldukları sûrenin bağlamı itibariyle tefsirlerde pek çok yoruma konu edilmişlerdir. Sûrede kendilerinden sonra yemin edilen Tûr-i Sînâ/Sina dağı ve Beled-i Emîn/Mekke şehri ile aralarında bir münasebet olduğu muhakkaktır. Bu çerçevede incir ve zeytinin de bu kutsal mekânlara atıfla ilâhî vahyin daha evvel neşet ettiği yerleri çağrıştırmaları muhtemeldir. Ancak salt bununla sınırlandırmak söz konusu meyvelerin fayda ve hikmetlerine de işaret bulunabileceği fikrine kanaatimizce engel teşkil etmemelidir. Medeniyetlerin inşasına konu olmuş ve insanlığın her anlamda türlü ihtiyaçlarına çare olmuş bu meyvelerin ilâhî birer nimet olmaları boyutu da göz ardı edilmemeli ve bu mukaddes ikramın ne derece büyük olduğu noktasında idrakler tefekkürden uzak tutulmamalıdır. Bu noktada tefsir faaliyeti yalnızca tek bir cepheden değil, farklı anlam boyutlarını ve muhatapların çeşitlilik durumunu da dikkate almak suretiyle

⁹¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 5/646.

gerçekleştirilmelidir. Bu sayede Kur'ân'ın anlam ve mesajı mikro planda insanı, makro planda ise hayatı daha derinden kuşatacaktır.

Kaynakça

- Aça, Mehmet. “Zeytin Ağacı Simgesi”. *Zeytin Kitabı*. ed. Emine Gürsoy Naskali. 255-269. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2017.
- Akçiçek, Eren. “İncirin Tıbbî Özellikleri”. *İncirin Akdenizdeki Yolculuğu: Konferans Bildirileri*. haz. Ertekin Akpınar, ed. Alp Yücel Kaya. 15-21. İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi, 2019.
- Altun, İsmail. “Muhammed Hamîdullah'ın Mescid-i Aksâ'nın Yerine Dair Görüşlerine Eleştirel Bir Yaklaşım”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/1 (2018), 293-316.
- Âlûsî, Şehâbeddin Mahmud. *Ruhu'l-Meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Azim ve's-seb'i'l-mesânî*. thk. Mahir Cebbûş. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2010.
- Anaç, Hilmi. *Geçmişten Günümüze İncir*. Aydın: Aydın Ticaret Odası Kültür Yayınları, 2012.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Birişik, Abdulhamit. “Tîn Sûresi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/189-190. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Bulut, Halil İbrahim. “Bir Kur'an Meyvesi Olarak İncir ve Türk Kültüründe İncir Yorumları”. *Turkish Studies - Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/5 (2014), 453-464.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Fehmu'l-Kur'âni'l-Hakîm et-Tefsîru'l-Vâdîh hasebe tertîbi'n-nüzûl*. Dârülbeyza: Matba'atu Dâri'n-Neşri'l-Mağribiyye, 2008.
- Çağıl, Necdet. “Kur'an'da Yer Alan Başlıca Ziraî Temalar”. *Dini Araştırmalar* 10/30 (2007), 193-213.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı*. çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2002.
- Gördük, Yunus Emre. “Aksâmu'l-Kur'ân'da 'Muksem Bih' Ve 'Muksem Aleyh' İlişkisi”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (2015), 174-212.
- Gül, Ahmet. *Kur'an'da Kutsallık*. Saarbrücken: Türkiye Âlim Kitapları, 2014.

- Günay, Vehbi. “İncir Çevresinde Sosyal Hayat”. *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3/5 (2008), 551-560.
- Hehn, Victor. *Zeytin, Üzüm ve İncir - Kültür Tarihi Eskiçleri*. çev. Necati Aça. Ankara: Dost Kitabevi, 1992.
- Işık, Emin. “Tîn Sûresi Üzerine Bir Tefsir Denemesi”. *Kur'an Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi* 1/2 (1997), 76-80.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye, 1984.
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhakk el-Endelüsî. *el-Muharreru'l-vecîz*. thk. er-Rahâle el-Fârûk vd.. Doha: Dâru'l-hayr, 2007.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail. *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azim*. thk. Mustafa Seyyid Muhammed vd.. Kahire: Mektebetü evladi's-Şeyh li't-tûras, 2000.
- Karaman, Hayrettin vd.. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: TDV Yayınları, 2017.
- Kılıç, Sadık. *Yemin Olsun ki*. Erzurum: İhtar Yayıncılık, 1996.
- Kitâb-ı Mukaddes*. Erişim 12 Ağustos 2020. <https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku/>
- Kubbealtı Lugati*. Erişim 9 Ağustos 2020. <http://lugatim.com>
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî vd.. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2006.
- Mâtürîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed. *Te'vilâtu'l-Kur'ân*. thk. Ahmet Vanlıoğlu, mür. Bekir Topaloğlu. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2007.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed. *en-Nüket ve'l-'Uyûn Tefsîru'l-Mâverdî*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, t.y.
- Mevdüdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân*. çev. M. Han Kayani vd.. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.
- Mukâtil b. Süleyman. Ebû'l-Hasen. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmud Şehhâte. Beyrut: Müessesetü't-tarihi'l-Arabî, 2002.
- Nizam, Derya. “Ege'de İncirin Tadı: Geleneksel Üretimin Ekolojik ve Kültürel Sınırlarını Yeniden Düşünmek”. *İncirin Akdenizdeki Yolculuğu: Konferans Bildirileri*. ed. Alp Yücel Kaya, haz. Ertekin Akpınar. 26-39. İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi, 2019.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer. *et-Tefsîru'l-Kebîr : Mefâtihu'l-Gayb*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1981.

- Sülemî, Ebû Abdirrahmân Muhammed b. el-Hüseyn. *Hakâiku't-Tefsîr*. thk. Seyyid İmrân. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2001.
- Süyûtî, Ebu'l-Fazl Celâlüddîn. *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Şuayb el-Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-risâle nâşirûn, 2008.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Giza: Dâru Hicr, 2001.
- Taşkın, Sefa. “Zeytin Ağacı ve Barış”. *İzmir Zeytin Sempozyumu*. haz. Ekrem Tükenmez, Melek Demir. 162-170. İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi, 2015.
- Tümer, Günay. “Budizm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/352-360. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Uhri, Ahmed. “Uygarlık Yaratın Bitkilerin Üçüncüsü: İncir”. *İncirin Akdenizdeki Yolculuğu: Konferans Bildirileri*. ed. Alp Yücel Kaya, haz. Ertekin Akpınar. 6-14. İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi, 2019.
- Ünsal, Artun. *Ölmez Ağacın Peşinde-Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kuran Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979.
- Yokaş, İbrahim. *Zeytin ve Zeytinyağı*. ed. İbrahim Yokaş. Ankara: Efil Yayınevi, 2016.
- Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh. *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim. Kâhire: Mektebetü Dâri't-turâs, t.y.